

pri verzologickom rozboře, ktorý nájdeme ako súčasť každej interpretácie. Za najvýraznejší moment v týchto častiach analýz považujeme sledovanie vývinu veršovej dramatickej formy (predovšetkým pod vplyvom Shakespeara) do podoby slovenskej verzie blankversu. Pri každej interpretácii postupuje systematicky, podľa rovnakého algoritmu, pričom sa prispôsobuje špecifikám textu, okrem spomínaných častí nájdeme v každej podkapitole štylisticko-jazykový rozbor a zväčša záverečný teatrologický pohľad. Interdisciplinárny prístup, ktorý si dramatický text vyžaduje, nemá v tejto monografii podobu oddeleného výskumu, naopak, špecifiká rôznych odborov sa dopĺňajú. Gbúr plynulo prechádza od analýzy priestoru z hľadiska literárnovedného do divadelných aplikácií, z biografie do poetiky, atď. Tieto parametre výskumu svedčia najmä o komplexnosti prístupu k predmetu. Tú dosahuje kvalitnou komparatívnou prácou v rôznych polohách. Využil ju najmä pri pomenovaní genetických súvislostí medzi hrou *Herodes a Herodias* a ranou hrou *Pomsta*. V týchto „dotykoch“ najvýraznejšie definuje dominanty celej (nielen dramatickej) Hviezdoslavovej tvorby: píše o type vysokej drámy, ktorá zároveň spĺňa aj špecifiká knižnej drámy. Hviezdoslava označuje skôr za verbálneho dramatika so sklonom k parnasizmu. Odkrýva jeho stereotypy v sujetovej výstavbe, kde používa model striedania oddechových a vypätých scén a v kompozičnom postupe, kde úvodné výstupy dejstiev sú „informačnou prípravou“ na sémanticko-esteticky exponovanejšie časti. V tejto súvislosti z Gbúrovho výskumu presvedčivo vyplýva, že Hviezdoslavova cesta k realistickej poetike nevedie cez fabulačno-kompozičný rozmer jeho tvorby (ktorý je často nepôvodný), ale cez postavu.

Kniha *Hviezdoslav: Dramatická tvorba* komplexne a systematicky spracováva dramatické dielo nášho najznámejšieho realistického básnika cez fundovaný pohľad historika, teoretika a kritika v osobe literárneho vedca Jána Gbúra.

Lukáš Šutor

PARILÁKOVÁ, Eva: POLE, STROM, KRÍŽ... A MONITOR. K problematike archetypálnych symbolov v súčasnej kultúre. Nitra : UKF, 2008. 130 s.

Súčasná písanie o literatúre, umení a estetike je bohatšie o knižný súbor interpretačných štúdií z pera mladej vedkyne Evy Parilákovovej. Recenzenti (I. Hochel, J. Gavura) na záložkách knihy oceňujú sugestívny a precízny jazyk autorky, jej fascináciu podstatou umeleckého vyjadrovania, viacnásobnú analýzu, aktuálne a nadčasové závery, ale najmä témy, ktoré sú dnes jedny z najaktuálnejších a najťažšie zodpovedateľných.

Útlo a graficky vkusne pôsobiacu publikáciu tvorí päť interpretačných štúdií s viacerými kľúčovými okruhmi (globálne a archetypálne na internete; identita, fikcia, realita a spiritualita v detskej literatúre; poézia E. J. Grocha a archetypálne symboly; symbol ako pamäť ikony atď.). Témy sú motivované a implicitne rámčované hľadaním obsahu a zmyslu kultúrnej pamäti. Metodologickou podstatou je rozpriadanie akejsi pomyslenej nite v bludisku symbolov súčasnej kultúry, ktoré umožňujú vysvetliť zmysel stretania sa čiastkovej skúsenosti (skutočnosti) a jej vzťah k celkovej skúsenosti (skutočnosti). Teoreticky sa vychádza najmä zo zistení Z. Neubauera, ktorého citáty o symboloch rámčujú súbor vedeckých štúdií. Častejšie sa opakujú aj odkazy na výskumy R. Safranského a J. J. Lozana. Z hľadiska inšpirácie je dôležité aj to, že celá práca je dedikovaná F. Míkovi a E. Plesníkovi, učiteľom E. Parilákovovej.

V prvej eseji sa uvažuje o zmysle kultúrnej pamäti, o rozdieloch medzi metaforou glóbusu a metaforou archy, tiež sa tu skicuje problematika internetu vo vzťahu ku konotačnému mysleniu, iracionalite atď. Druhá skica sa dotýka výskumu detskej literatúry, konkrétne rieši vzťah fikcie a reality, rovnako aj metafory a hodnôt v diele *Tuláčik a Klára* (E. J. Groch), *Čintet* (D. Pastirčák) a *Harry Potter* (J. Rowlingová). Zo záverov vyplýva, že pre „svet Harryho Pottera“ je príznačná *kultúra efektnej hry* (v dielach *Tuláčik a Klára* či *Čintet* je signifikantnou zasvä-

cujúca metafora, konotačná hĺbka), ale zároveň tu interpretátorka nachádza dve výrazné hodnotové súradnice. Napriek prvotným úvahám nie je podľa Parilákovej dielo *Harry Potter* pre deti škodlivé či neprinosné. Podľa autorky musia totiž existovať obe podoby kultúry – *kultúra ako zasväcovanie a kultúra ako efektná hra*, lebo aj najnovšie výskumy psychológov a sociológov potvrdzujú, že „*nie je dobré žiť celých dvadsaťštyri hodín intenzívne hlboko a duchovne. Nie je to fyzicky ani duševne únosné*“ (s. 46). A tieto dve polohy sú aj v *Harry Potterovi* v rôznej miere zastúpené. Takéto uvažovanie je potom zavŕšené otázkou: „*Majú rôzne kultúrne semiózy, ktorými dospelý recipient uspokojuje svoje odlišné potreby podľa slobodného rozhodnutia (v zmysle ‚teraz sa chcem baviť‘, ‚teraz chcem hlboký zážitok‘), aj u detského príjemcu rovnakú povahu pluralitného, rovnocenného výberu? Ide zároveň o otázku, nakoľko je pri kontakte dieťaťa s kultúrou potrebná istá hodnotová orientácia a nasmerovanie zo strany dospelých*“ (s. 46).

Jadro výskumu predstavujú dve precízne a literárnovedne zrelé interpretácie dvoch Grochových básní (báseň In zo zbierky *Lacinéma* a báseň Monitor – nesignovaný rukopis z archívu autorky). Nahliada sa na ne nielen z poetologického a estetického hľadiska, ale výrazný je tu aj civilizačno-kultúrny kontext uvažovania, ktorý zrejme determinoval výber básní na interpretáciu. Cezeň sa odкрývajú aj diskretnéjšie polohy Grochovej práce s archetypálnymi symbolmi, ich literárne a kultúrne súvislosti.

Predpolím k hĺbkovej interpretácii básne In sa stala explikácia postmodernej frazémy „byť in“, ktorej anglická časť „in“ je základným kompozičným princípom celej básne (signifikantnosť výrazu „in“ je zdôraznená jeho umiestnením v názve Grochovej básne, ale i jeho anaforickým opakovaním v jej siedmich strofách). Pariláková vysvetľuje výraz „in“ v anglo-americkom a latinskom kontexte, hľadá jeho slovenské ekvivalenty; rovnako uvažuje o ňom v antropologickom význame. Dôležitou časťou výskumu sú problematizujúce „kultúrne exkurzy“ k postmodernej frazéme „byť in“, kde sa

upozorňuje na možné riziká schematickeho rozdelenia dnešnej spoločnosti na tých, ktorí sú „in“ (zbehlí v dnešných kultúrnych trendoch), a tých, ktorých neznalosť aktuálnych kultúrnych trendov odsúva na kultúrnu perifériu. Ako nebezpečné sa vníma aj posudzovanie výrazu „in“ nie cez „inakosť“ (ste iní ako my a je to v poriadku), ale „cez paradox morálnej výsady“ (ste iní, a preto horší).

Parilákovej interpretácia Grochovej básne In je minuciózna, komplexná, autorka prechádza od verša k veršu a všima si poetickú funkciu každého relevantnejšieho tkaniva básne. Rozoberá strofiku, žánrové zaradenie, obraznosť, lexiku, jazykovú nezrovnalosť pri slove „facinéma“, poetickú funkciu slovies, prívlastkov bez nositeľov, negujúcu poetiku, spolupôsobenie a pulzovanie významovosti verša a významovosti vety, „narušenú“ definičnosť výrazu „in“; upevňujúcu, detenzívnu funkciu pojmu „je“ vo vzťahu k rozkmitanému, tenzívnu prežívaniu lyrického subjektu. Evidentné je tvorivé nadväzovanie na výskumy F. Míku, F. Matejova, E. Staigera a iných. Objavné sú časti o aktualizácii žánrových foriem v Grochovej básni: staroindických a kresťanských modlitieb, žánru budhistickej filozofie či ľudovej piesne, príslovia. Osobne ma zaujala najmä Parilákovej zmienka o litanickosti v Grochovej básni. Presvedča to o stálej živosti tohto žánru, jeho prítomnosti aj v najnovších básnických textoch a nepriamo upozorňuje na potrebu rozširovať doterajší rad teoretických a poetologických prác či zmienok o literarizovaných litániách (J. K. Šmálov, P. Winczer, V. Turčány, J. Zambor, F. Matejov, J. Juhásová atď.). Zo žánrového hľadiska sú zaujímavé viaceré autorkine zistenia: *vetný paralelizmus* v básni pripomína staroindické modlitby (mantry), rovnako aj kresťanskú modlitbu (litánie) či ľudovú pieseň. *Paradoxné obrazy* v básni sú zasa alúziou na žánr budhistickej filozofie (koán, t.j. paradoxný výrok), prevažujúci *nedokonavý vid slovies* korešponduje so žánrom príslovia. Na meditačné žánre (mantry a sūtry, ale i kresťanské modlitby) odkazuje aj *negujúca poetika* (výrazy „neslýchané“, „neočakávané“) ako prostriedok

pomenovania absolútnych, tajomných, nepochopiteľných javov.

Hĺbková interpretácia básne Monitor priniesla viaceré zisky. Spomením aspoň dva najpodstatnejšie: odkryla príznačné znaky Grochovej poetiky a zodpovedala niektoré otázky ohľadom symbolov a ich vnímania v súčasnej kultúre. Báseň je vystavaná na triadickom princípe, protiklade prírodného a ľudského (nemocničného) prostredia a významnou je tu metafora šípu ako indexu smrti. Invenčne pôsobí interpretácia obrazu lekárskeho monitora, ktorej podstatou je hľadanie konotatívnych spojív medzi indexom života (pravidelne rytmizujúcou čiarou) na lekárskom monitore, krajinou s dynamickým horizontom (kopce, hory) a pragmatickým rozmerom života; na druhej strane odhaľovanie súvislostí medzi indexom smrti (rovnou horizontálnou čiarou) na lekárskom monitore, krajinou s rovným horizontom (rovina, more, púšť) a spirituálnym rozmerom života. Z kulturológického hľadiska zaujme porovnanie televízneho/počítačového monitora s lekárskeým, rovnako aj priestoru čistiny a húštiny ako dvoch rôznych metaforických sfér.

Na rozdiel od predchádzajúcich dvoch štúdií sa posledná Parilákoves esej už nedotýka výskumu symbolickej obraznosti v slovesnom umení, ale primárne sa sústreďuje na odkrytie symbolickej roviny výtvarných diel, byzantskej ikony, zrkadlovej architektúry, digitalizovaných obrázkov. Na základe rozboru zrkadlovej architektúry a ilustratívnej digitalizovanej tváre Mony Lisovej vytvorenej spojením množstva iných umeleckých diel (R. Silvers: *Big Mona*) vizuálnu kultúru dnes podľa autorky charakterizuje: 1. *kumulácia obrazov* (jej dôsledky: hodnotová paušalizácia obrazov, fragmentarizácia reality a zabúdanie na podobu obrazov – strata pamäti), 2. *fiktivizácia reality*: „Pri prechádzke mestom zahliadneme z diaľky napríklad starý kostol alebo klasicistický dom. Vo chvíli, keď sa k uvedenému miestu priblížime, zistujeme, že v skutočnosti sme videli iba zrkadlový obraz architektúr nachádzajúcich sa oproti a odrážajúcich sa do prítomnej ‚sklenenej‘ budovy“ (Pariláková, s. 98); „(...) dnešná architektúra stratila

svoj ‚habitat‘ – autentickú vrstvu, v ktorej cítiť prítomnosť ľudskej ruky, jej sympatické nedokonalosti pohybu, ale aj námahu (akú bolo vidno na drevenej a murovanej architektúre), a to práve používaním skla a hliníka, ktoré sa vyznačujú ‚agnostickou ľahostajnosťou‘ k duši človeka“ (J. J. Lozano, podľa Parilákovas, s. 99). Pariláková sa v tejto časti vyjadruje aj k deštrukcii obrazov a nepochopeniu symbolického potenciálu architektúry, a to v súvislosti s teroristickými útokmi, pri ktorých došlo k zničeniu sochy Budhu v Bamijáne či Dvojičiek v New Yorku. V poslednej časti štúdie interpretuje výtvarné dielo R. Filu *Zalarvené* (1990, olej, drevo), a to výraznejšie na pozadí symboliky byzantskej ikony. Pariláková sa usiluje vyložiť zmysel situovania autentického gesta do tváre postavy na Filovom obraze, t.j. motiváciu jej zamazania. Oproti byzantskej ikone sa u Filu dialogickosť (sugerovaný vzťah k Bohu) narúša. Ak na byzantskej ikone tvár postavy tlmočila „vnútorné ja“, „začmuhovaná“ tvár postavy na Filovom obraze môže potom konotovať stratu vnútorného (nadmyslového, božieho, duchovného) „ja“ v nás. Zastretie tváre na Filovom obraze nakoniec autorka interpretuje ako posilnenie otázky o podobe sakrálneho v dnešnom svete. V ďalších častiach sa uvažuje o rozdieloch medzi byzantskou ikonou a digitálnym obrazom, tiež o ikonostase, liturgii ako obnovení autentického a univerzálneho, religiozite a symbole ako sprievodcov v informačnom svete.

Parilákoves súbor literárnovedných esejí je kvalitným sprievodcom aktuálnou problematikou symbolov v súčasnej kultúre, najmä v slovesnom umení a vo vizuálnej kultúre. Prináša konkrétne zisky v rámci doterajšieho literárnovedného výskumu detskej literatúry, ale aj poézie E. J. Grocha. V rámci interpretácií básnického textu a výtvarného diela by som osobitne vyzdvihla najmä autorkin interpretatívny jazyk, ktorý nie je banálny, rozbiehavý, uvravený, ale ani vedecky chladný či výlučne popisný. Presvitá cezeň kultivovanosť, múzickosť, precíznosť a odborný rozhľad nielen v literárnoteoretickej oblasti, ale výrazný je aj výskum vzhľadom na religiozitu a umenovedný kontext

ako taký. Práca neponúka vždy jednoznačné odpovede, skôr témy problematizuje, a tým provokuje čitateľa k novým otázkam, vlastnému pohľadu. Čítanie preto nenudí. Nie každý nastolený problém je vyriešený, a to aj napriek viacnásobnej poctivej interpretácii a analýze. Pre súčasnú literárnu vedu, ale i kulturológickú oblasť či estetiku Parilákovvej vedecké eseje znamenajú obohatenie a inšpiráciu.

Monika Kekeliaková

FILIPOWICZ, Marcin – ZACHOVÁ, Alena: ROD V MEMOÁRECH. PŘÍPAD HRADEC KRÁLOVÉ. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2009. 168 s.

Spojenie univerzálnych téz výskumu memoárovej tvorby s prakticky aplikovanou analýzou konkrétnych diel patrí k aktuálnym výzvam literárneho diskurzu. K výsledkom takýchto úvah patrí (okrem iných) tiež kniha *Rod v memoárech. Případ Hradec Králové* (2009). Je výsledkom sústredeného záujmu autorov o všeobecnejšie estetické a sociálne problémy, ktoré testujú svoju platnosť pri definíciách literatúry. Práca v tomto smere nadväzuje na predchádzajúce publikačné výstupy tvorcov. Interpretácia umeleckých textov z hľadiska intertextuality, teórie mýtu a rodových štúdií tvorí rámec záujmu Aleny Zachovej (*Mýtus jako paměť prózy*, Hradec Králové, 2002, resp. *Výzva interpretace*, Hradec Králové, 2007). Marcin Filipowicz sa orientuje na interpretáciu rôznych aspektov rodu v českej literatúre a kultúre (*Roditelky národů*, Hradec Králové, 2007). Obe východiská teda nepracujú s čisto imanentnými vlastnosťami textov, ale svoju pozornosť smerujú k podmienkam, v ktorých jednotlivé diela vznikajú.

Recenzovaná kniha *Rod v memoárech. Případ Hradec Králové* si všíma pomerne rozsiahly dokumentárny materiál spojený s Hradcom Králové. Autorskou inšpiráciou je množstvo rovnorodých textov daného obdobia, ktoré

vytvára koniec 19. storočia a prvé desaťročia 20. storočia. Uvažovanie o teoretických dimenziách výskumu memoárovej literatúry je predstavené v úvodnej kapitole (Meandry memoárů). Pred rovinou narácie v nej autori uprednostňujú rovinu dokumentu, hoci v tejto časti poukazujú na viacero spôsobov a metód skúmania teoretických otázok, vrátane rozprávačských aspektov tohto špecifického literárneho žánru. Základnú otázku, ktorú v súčasnosti riešia viacerí literárni vedci a historici, predstavuje vymedzenie predmetu záujmu. Inšpiratívnou sa zdá kombinácia skúmania viacerých vedných odborov, čo zodpovedá širšej škále využitých metód a techník použitých už pri primárnom štúdiu literatúry, resp. spoločenských a historických súvislostí: „Zvolené východisko, tvořené spojením metodologických přístupů historické kulturní antropologie literární teorie, může vést na poli výskumu memoárove literatury k nesmírně zajímavým výsledkům“ (s. 24). Analytickým prísľubom výskumu je zachytávanie zmien, ktoré odráža existenciu jednotlivca a zároveň širšieho spoločenstva. Individuálna úroveň je v práci transformovaná na úroveň kolektívnu. Literárny model Hradca Králové sa hneď v úvode mení na model kultúrneho priestoru a jednotlivé udalosti získavajú podobu kultúrnych premien.

V tejto súvislosti sa práca opiera o teoretický koncept zavedený Phillipom Lejeunom, ktorý sa dotýka rozdielnych prístupov k literárnej fikcii a biografickým a autobiografickým textom. Takýto uhol pohľadu pracuje s tézou „autobiografického paktu“ medzi autorom a čitateľom. Otvára tak otázku referovania, ktoré je len kúsok od informácií o pravdivosti skutočnosti a postupnej verifikácii. Autori vychádzajú z poznania ľudskej pamäti. Jej činnosť charakterizuje proces prirodzenej eliminácie niektorých spomienok. Napriek tomu akceptujú odstránenie viacerých limitujúcich faktorov, ktoré by zásadným spôsobom deformovali potrebnú mieru objektivity a vierohodnosti. Tento model si všíma individuálnu existenciu skutočných postáv v konkrétnych časových a priestorových podmienkach. Problémom však zostáva skutoč-